

Herman Langeveld, ***De man die in de put sprong. Willem Schermerhorn, 1894-1977***
(Amsterdam: Boom, 2014, 624 pp., ISBN 9789089532779).

In een periode van transitie en chaos komen mensen naar voren die onder andere omstandigheden minder snel op de voorgrond zouden treden. De jaren 1944-1946 vormen zo'n tijdvak. Een aantal mensen maakte in korte tijd een bijzondere sprong in hun loopbaan. Louis Beel bracht het van Eindhoven's gemeentesecretaris tot minister en koningin Wilhelmina benoemde tegen alle conventies in gemeenteambtenaar en verzetsvrouw Marie Anne Tellegen tot haar chef de cabinet. Ook Willem Schermerhorn hoort in dit rijtje thuis: de Delftse cartograaf werd op 25 juni 1945 de eerste naoorlogse minister-president. Hij staat centraal in de recente biografie van Herman Langeveld met de mooie titel *De man die in de put sprong*. Langeveld verdiende eerder zijn sporen als biograaf met zijn veelgeprezen boeken over Colijn.

De auteur koos voor het schrijven van een politieke biografie. Dit is mijns inziens een terechte keuze. De periode rond het minister-presidentschap van Schermerhorn is in politiek opzicht interessant omdat het een scharnierperiode betreft tussen bezetting en bevrijding. Vanuit biografisch perspectief komt zo de mislukte poging tot politieke vernieuwing in beeld (de zogenaamde doorbraak), evenals de dekolonisatie. Hiermee past dit werk in de groeiende belangstelling voor politieke biografieën hier te lande.

De biografie volgt Schermerhorn in zijn jonge jaren als Noord-Hollandse boerenzoon, zijn studie in Delft en snelle carrière als wetenschapper in de opkomende cartografie. Langeveld staat kort stil bij zijn huwelijk en geboorte van zijn kinderen. In religieus opzicht is hij vrijzinnig protestant, zijn politieke keuze betreft de Vrijzinnig Democratische Bond. Hij is een van de oprichters en voorzitters van Eenheid door Democratie. Het hart van het boek gaat over de oorlogsjaren waar Schermerhorn onder meer voorman van de gijzelaars in Sint Michielsgestel wordt, de aanloop tot het minister-presidentschap, zijn jaar in dit ambt en vervolgens zijn rol in het Indonesische dekolonisatieproces die al in 1947 is uitgespeeld. Tot slot wordt de tijd na het politieke bestaan kort weergegeven. Terecht, want weliswaar gaat het hier om een kwart eeuw, maar voor een politieke biografie is die periode niet meer zo relevant.

Langeveld vertelt Schermerhorn's levensverhaal op beheerste, zorgvuldige en goed gedocumenteerde wijze. Daardoor wordt duidelijk hoe Schermerhorn politiek opereerde. Soms pakt die rustige toon niet zo goed uit. Het leven van Schermerhorn

kende uiterst moeilijke momenten. Zo moest hij na de oorlog het doodvonnis tekenen van een vroegere studiegenoot uit Delft: de NSB voorman Anton Mussert. Mussert probeerde Schermerhorn te vermurwen het oordeel te wijzigen met een beroep op de gezamenlijk beleefde studietijd. Schermerhorn zwichtte niet. De kalme toon van Langeveld zorgt ervoor dat dit drama te weinig tot leven komt. Hoe zwaar het politieke bestaan lijkt te zijn geweest, blijkt slechts uit een enkel fragment uit een brief van zijn echtgenote Babs Schermerhorn-Rook ('nu zie ik hem lichamelijk ten onder gaan aan alle onzekerheid', 'ik walg van dit politieke leven', 433). Deze woorden suggereren dat er achter het rustig vertelde verhaal een grotere tragedie schuil moet zijn gegaan.

Terecht krijgt het mislukken van de doorbraak aandacht. In zijn poging dit proces te verklaren, stelt Langeveld, zonder dit echter goed te onderbouwen, dat de 'hechtheid en taaiheid van de verzuilde structuren' en dan met name het katholieke en hervormde deel, de meest wezenlijke verklaring hiervoor vormen (343). Hier schiet de biografie tekort. Zijn onderzoek is te veel vanuit een Noord Nederlands perspectief verricht, gaat te veel uit van de situatie na mei 1945 en leunt te veel op het proefschrift van Jan Bank uit 1978. Door vanuit deze visie te werken, gaat Langeveld voorbij aan andere en meer recente literatuur (J.L.G. van Oudheusden en J.A.M. Verboom, *Herstel- en vernieuwingsbewegingen in het bevrijde zuiden, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Waalwijk 1944-1945* (Tilburg 1977); Henk Temeer, *Het geweten der natie* (Assen 1994); Nele Beyens, *Overgangspolitiek. De strijd om de macht in Nederland en Frankrijk na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2009; Margit van der Steen, *Drift en koers. De levens van Hilda Verwey-Jonker (1908-2004)* (Amsterdam 2011)). Deze maakt duidelijk dat ook mensen ertoe deden en dat in het bevrijde Zuiden in 1944 en 1945 al een harde machtsstrijd was uitgebroken tussen degenen die het politieke bestel wilden vernieuwen en zij die, ook vanuit persoonlijke belangen, de oude situatie wilden herstellen. Inzet was de heroprichting van de vooroorlogse politieke partijen. De herstellers trokken aan het langste eind. Nadat in het bevrijde Zuiden socialisten en katholieken al in het voorjaar van 1945 hun eigen partijen hadden opgericht (waarbij de socialisten eerder waren dan de katholieken), was de kans op een doorbraak in Noord-Nederland na mei 1945 verkeken. Dat Schermerhorn met zijn Nederlandse Volksbeweging vervolgens geen serieuze kans maakte politieke vernieuwing te realiseren, wekt dan ook geen verbazing.

Langeveld maakt goed duidelijk dat Schermerhorn politiek niet echt handig was. Niet voor niets verwijst de titel naar de woorden die hij tot Wilhelmina sprak toen zij hem en Drees vroeg de formatie van een kabinet op zich te nemen. Schermerhorn zei toen: 'Majesteit, wie in deze put springt, is een verloren mens'. Hij miste de gehaaidheid en ervaring van meer door de wol geverfde politici. Zo zaagden niet alleen zijn politieke tegenstanders, maar ook zijn eigen partijgenoten in de aanloop naar de eerste naoorlogse verkiezingen in 1946 zorgvuldig de poten onder zijn stoel vandaan. Op verkiezingscampagne wist hij niet de juiste toon aan te slaan waardoor potentiële kiezers van de Partij van de Arbeid (PvdA) overstapten naar de Communistische Partij Nederland (CPN), hij wist zijn positie niet te verdedigen, bruskeerde de koningin en zwalkte in het

Indonesiëbeleid. Uit dit vertoon van politieke onmacht had Langeveld scherpere conclusies mogen trekken. Hij stelt dat Schermerhorn in 1946 van het politieke toneel verdween omdat de net opgerichte PvdA de verkiezingen verloor. Maar eerder liet hij zien dat Schermerhorn zelf debet was aan die nederlaag. Hier wordt de meerwaarde van een biografische aanpak voor politieke geschiedenis goed zichtbaar.

Na het minister-presidentschap werd Schermerhorn voorzitter van de Commissie-Generaal die tevergeefs trachtte te komen tot een vreedzame dekolonisatie. In 1947 was zijn rol in de Nederlandse politiek uitgespeeld; in 1952 keerde hij definitief terug naar de cartografie. Over deze wederwaardigheden is een andere biografie te schrijven, een waarin de succesvolle wetenschapper Schermerhorn centraal staat.

Margit van der Steen, Huygens ING / Radboud Universiteit Nijmegen